

Prof. dr Veselin Vukotić
Podgorica, 25. decembar 2005.

Intervju za novogodišnji broj „Republike“

1. Kako, kao idejni kreator liberalne ekonomske misli u Crnoj Gori vidite na zahtjeve za protekcionizmom u određenim ekonomskim oblastima i kritikama da je otvorena ekonomija pobudna za Crnu Goru?

Kada se liberalizam kudi u Crnoj Gori, onda sam ja idejni tvorac, što je tačno. Kada se hvali, tada su to neki drugi! Još uvijek je malo onih koji hvale, pa još nije grabež za medaljama. A biće uskoro!

Protekcioniistička ekonomska logika i odbrana ekonomije Crne Gore zatvaranjem je odlazeća ekonomska misao. Istina, ta logika ima još snage, tim prije što su njeni predstavnici na važnim pozicijama u državi, a drugi veoma agresivni u javnosti. No, sunce je najvće pri zalasku! U Crnoj Gori je nastala i razvija se jedna nova ekonomska misao a i biznis filozofija koja postaje svjesna važnosti tržišta i važnosti otvorenosti ekonomije i društva.

Razvija se jedna misao koja je bliža životu privređivanja, stvaranju, zaradi, biznisu, novom znanju i koja evolutivno potiskuje „heroje“ potrošnje i donacija, konstruktiviste, riječju potiskuje pristalice političke ekonomije – vjere da država i političke partije treba da rješavaju ekonomske probleme preduzeća i društva u cjelini. Zatvorenost ekonomije je ključni stub na kome počiva moć političkih partija, odnosno državne birokratije u biznisu. Zašto mi je važna birokratija ako ne moram da tražim dozvole za uvoz ili izvoz; ako nema kontingenata; ako nema carina; ako nema potvrda,...

Zatvorenost ekonomije je najvažniji vid formiranja birokratije! U otvorenom sistemu velika birokratija nije potrebna, niti ona radi iste poslove kao u zatvorenom sistemu! A iza svake birokratije u parlamentarnom sistemu stoje političke partije. Zato i imamo toliko partija i zato toliko ljudi želi da bude u partijama. Zato imamo i to da je dio naroda zaluđen politikom. Riječju, otvorenost je izraz individualizavije i slobode jednog društva, zatvorenost izraz kolektivističkog i plemenskog ustrojstva i lažne jednakosti u društvu. Tako da se ovdje ne radi o razlici da li je neko za carine ili protiv njih, već je ovo izraz civilizacijskih razlika. Ja smatram da se Crna Gora i njena ekonomija, na brze promjene koje se dešavaju danas u svijetu mora braniti otvaranjem, a ne zatvaranjem, kao što to npr. radi jež. Suviše smo mi mali da bi mogli biti zatvoreni! To je moja životna filozofija i tim se povodim i u porodici i u poslu koji radim.

2. Ove godine privatizovani su i Telekom, i KAP, i Rudnici boksita, više hotela, kao i Podgorička banka. Kako gledate na sadašnju (ka privatnom vlasništvu) promijenjenu strukturu crnogorske privrede?

U koncepciji razvoja novog ekonomskog sistema u Crnoj Gori, u dugim i teškim diskusijama, davne 1998. godine usvojeno je polazište da svaka oblast ekonomije može biti privatizovana. To je bilo potpuno opredjeljenje za razvoj privatne svojine u Crnoj Gori. U tom kontekstu treba posmatrati dosadašnji proces privatizacije i evaluirati činjenicu da je 4/5 ekonomije već privatizovano. Istina, privatizacija nije sama sebi cilj! Ja spadam u ekonomiste koji smatraju da je svojina jedna od tri ključne institucije regulacije u jednom društvu (porodica, svojina i država). Svojina je osnov većine institucija u društvu, ona je i osnov načina razmišljanja. Ibn Haldun, veliki arapski mislilac je kazao da način razmišljanja ljudi zavisi od načina na koji ljudi zarađuju novac. U tom smislu je važno shvatiti da logika razmišljanja i ponašanja svakog pojedinca, porodice, kompanija, Vlade, koja je nekad bila zasnovana na zatvorenoj ekonomiji (visoke carine, zabrana uvoza i izvoza); na društvenoj svojini i državnim preduzećima; na nacionalnoj valuti (dinar), više ne može biti primijenjena u uslovima otvorene (mada ne dovoljno još uvijek) ekonomije; u ekonomiji sa dominantnom privatnom svojinom (privatna preduzeća) i konvertibilnom stranom valutom (EURO). Zadržavanje te stare logike shvatanja ekonomije u današnjim uslovima u Crnoj Gori je kao da danas želiš da u kafiću slušaš gusle! Istina, tih guslara ima još uvijek!

Znači stvara se novi ambijent za razvoj nove strukture ekonomije više prilagođene tržištu! Istina, privatna svojina ima različite faze u svom razvoju. Privatna svojina nije lična svojina! Vlasnik privatne svojine mora da shvati da je ona ograničenima interesima drugih koji učestvuju u privređivanju. Vlasništvo nad fabrikom nije isto što i vlasništvo nad četkicom za zube! U tom smislu privatna svojina u Crnoj Gori, ali i u većini zemalja u tranziciji nije u dobrom okruženju, uključujući i mnoge njene vlasnike!... No, razvoj privatne svojine je proces... Privatizacijom je taj proces počeo i ići će dalje!... U realnom životu nema savršenih rješenja!... Ona postoje samo u glavama umišljenih i sveznajućih konstruktora, što je prva faza u razvoju diktature! Razvoj privatne svojine treba upravo da zaustavi razvoj takve diktatorske misli i da doprinese razvoju konstitucionalizma (ustava koji štiti pojedinca) na račun političke ekonomije (ustava koji štiti većinu)!

3. Da li se, slično NVO sektoru i pojedinim analitičarima pribojavate značajnog učešća ruskog kapitala u crnogorskim privatizovanim firmama?

Došlo vrijeme da Rusi nisu popularni u Crnoj Gori!... Pa zar se onda zaista može reći da se u Crnoj Gori ništa nije promijenilo?!... Što bi tek rekao knjaz Danilo koji je glavom platio u Kotoru zapadnjačku orijentaciju?... Mislim da je najvažnije da u Crnoj Gori razvijamo institucije i ambijent koji štite svojinu i ugovore, jasan i snažan pravni ambijent za tržišnu igru, jasna pravila igre, i da se toga pridržavaju svi: i domaći i strani investitori; i država i NVO; novinari i građani;... Jake institucije - to je za mene najvažnije! Čini mi se da Rus Abramovič nije uništio Englesku Premijer

ligu! „Čelzi“ je vrhunska ekipa! Zamislite da je Abramovič došao u Crnu Goru i kupio „Budućnost“! Treba imati maštu vrhunskog pisca pa da zamislite sve naslove u novinama i medijima koji bi oplakivali sudbinu našeg fudbala i sve naše provjere odakle mu novac... U Engleskoj on je dobrodošao i funkcionise odlično! I to je jedna od razlika između Engleske i Crne Gore!

4. Crnogorsko tržište kapitala je „eksploziralo“ ove godine. Kako gledate na dešavanja na berzama u Crnoj Gori, i mislite li da će ta živa berzanska aktivnost da se nastavi i u 2006. godini?

Sjećam se više diskusija o tržištu kapitala i napada na „Vukotičevo tržište kapitala“! Posebno su bili aktivni novinari koji danas igraju na tržištu, a i neki koji danas drže hvalospjeve ovom tržištu, želeći da ga prikažu kao svoju ideju! Tačno je da sam bio i ostao veliki zagovornik razvoja tržišta kapitala! Po meni, to je srce tržišne ekonomije, odnosno kapitalističke ekonomije. A mi gradimo taj sistem! Zašto izbjegavamo da stvari nazivamo pravim imenom? Tržište kapitala mijenja način razmišljanja! To je naefikasnija škola o tranziciji, najbolji način edukacije građana o tržišnoj ekonomiji! Najbolje se uči i shvata tržište kad zadržite nad novcem koji ste sami zaradili!... A ljudi već uzimaju kredite od banaka i ulažu u akcije! Ulažu svoju štednju, prodaju stanove, automobile...! Grudva se zakotrljala!

Smatram da je tržište kapitala u Crnoj Gori najautentičniji dio crnogorske tranzicije! Ne samo zato što su sve institucije na tržištu kapitala potpuno nove institucije u Crnoj Gori (što npr. nije slučaj sa bankama, osiguravajućim društvima kojih je uvijek bilo), već i zbog toga što je ono inicirano domaćim kapitalom (vaučeri) i što na njemu učestvuje već preko 100.000 građana, što je mnogo više od npr. broja štediša u bankama!

Isto tako, do sada je bila plima na tržištu kapitala! To je iskustvo svih zemalja u tranziciji! Te prve zarade su rezultat gepa između početne tržišne cijene i nominalne vrijednosti akcija. Početna tržišna vrijednost je bila 5-10% nominalne vrijednosti. Isto je bio slučaj npr. u Sloveniji, gdje je trebalo više od 7 godina da se tržišna vrijednost izjednači sa nominalnom cijenom akcija. U Crnoj Gori to ide nešto brže (zbog toga što ljudi znaju šta se dešavalo u Češkoj, Slovačkoj, Sloveniji,...). I to je razlog te „eksplozije“.

Ulazi se u fazu stabilizacije tržišta, što će tražiti mnogo više znanja, analiza, procjena,... Osnivanjem osiguravajućih društava i penzionih fondova takođe se otvara nova šansa za nove biznise i trgovine,... Sve ove institucije traže novo znanje, mnogo više specijalističkog znanja,... Zato je to šansa za mnoge mlade ljude.

Važno je da tržište kapitala u Crnoj Gori ima sve institucije, da se one razvijaju, kadrovski osposobljavaju! Važno je i to da nema ni ozbiljnih afera i prevara, o čemu svjedoči samo nekoliko poništenih transakcija, od ukupno nekoliko stotina hiljada transakcija; sve je više stranih investicionih fondova koji ulažu na tržišta kapitala u Crnoj Gori. To što neki „eksperti“ i kritičari traže da tržište kapitala treba da bude na

nivou Njujorkške ili Franfurtske berze više je dokaz da koriste sajtove ovih berzi nego što razumiju ili nešto znaju o tržištu kapitala! To što ponovimo vremensku prognozu koju smo čuli u TV dnevniku i znamo neke podatke o vremenu, ne značju da smo meteorolozi!

5. U 2006. godini Crna Gora bi trebalo da se izjasni o svom državnom statusu. Kakve bi ekonomske reperkusije, po Vama, imala nezavisnost Crne Gore, a kakve ostanak u SCG?

Pa od maja iduće godine Crna Gora će biti nezavisna država. Moram priznati da me to uzbuđuje i da prosto imam tremu! Ne zbog ishoda koliko zbog važnosti tog dana! Nekoliko mojih prijatelja, stranaca biće moji gosti, jer su željeli da „uživo“ vide nastajanje jedne nove države i kako taj dan doživljava porodica njihovih prijatelja! Čak očekujem jednog prijatelja sa Novog Zelanda! Oni su sutra veliki promoteri Crne Gore i imaju uticaj na ekonomiju... Ovo će biti slučaj u na stotine porodica u Crnoj Gori... To je damo po sebi ekonomski resurs!

Taj lični doživljaj nezavisnosti je važan! Kćerka koja studira doktorske studije u Americi mi je rekla da će se vratiti ako Crna Gora bude nezavisna! Što se mene tiče, to je njen izbor i gdje je ona srećna, neka tamo živi! Ja sam kao roditelj srećan kada je ona srećna, ma gdje god da živi!

Ali, tako razmišlja veliki broj njenih vršnjaka koji su sada u inostranstvu! Snaga nezavisne Crne Gore je upravo u toj mladoj generaciji, bez obzira gdje su sada oni: ovdje ili uče vani! Snaga je u njihovom načinu razmišljanja! U njihovoj energiji! U njihovoj želji da imaju svoj identitet, ma gdje bili i šta postigli!

Istina, ta generacija se neće vraćati ni zadržavati u Crnoj Gori samo zbog toga što je Crna Gora nezavisna. To jeste poželjan i potreban uslov, ali ne i dovoljan! Ako se u Crnoj Gori nastavi sa šikaniranjem i javnim linčom svih ljudi koji nešto rade; svih ljudi koji postižu uspjeh; ljudi koji prave dobar biznis; ako u Crnoj Gori možeš da radiš, kažeš i lažeš šta god hoćeš samo ne smiješ biti uspješan, onda nam neće pomoći nikakva nezavisnost! Možemo imati državnu nezavisnost, ali ostaje mentalna zavisnost i zavisnost duha! Ostaćemo zavisni od jednog prokletog duha i crnogorske pizme! Nezavisnost treba da znači našu slobodu da se oslobodimo izgovora kako nam uvijek smeta neko drugi! Za mene je posebno važan razlog: da ostanemo sami sa sobom i da nemamo koga optužiti za naše probleme i nerad izvan Crne Gore: ni Tursku, ni Austriju, ni Njemačku, ni Tita, ni Miloševića, ni državnu zajednicu, ni komšije,... Vjerujem u mladu generaciju da ima hrabrosti da bude slobodna! Da se suoči sama sa sobom!

A isto tako nezavisnost nam treba da se smanji spoljna tražnja za pojedincima i grupama zaduženim za uništavanjem svega što je uspješno u Crnoj Gori... Prosto je nevjerovatno koliko pristalice protekcionizma i zastupnici zatvorene ekonomije u Crnoj Gori, odnosno pobornici političke ekonomije napadaju nezavisnost tvrdeći da će se tada zatvoriti ekonomija i stvoriti „privatna“ država! Zar to možda ne otkriva

perfidnu namjeru onih koji imaju kombinaciju: zatvorena, protekcionistička ekonomija, politička ekonomija i nezavisnost zajedno? Ja sam protiv te kombinacije: ja sam za prožetu otvorenost, slobodu, nezavisnost i jake institucije! Po mom mišljenju ova kombinacija čini da nezavisnost postane ekonomski resurs! U protivnom, mladi se neće vraćati, a novi će se sve više iseljavati! U protivnom neće nastati nova domaća preduzetnička klasa, koja mora biti osnov razvoja naše ekonomije u budućnosti! Samo nezavisna Crna Gora koja nudi slobodu pojedincu i oslobađanje od crnogorske pizme i dvoličnosti ima istorijsku šansu! Sve ostalo bi bio novi korak ka nestajanju!... Našu nezavisnost treba da shvatimo kao oslobađanje od nas samih, a ne od nikog drugog! A to je najteže!!!

6. Crnu Goru čekaju pregovori o stabilizaciji i pridruživanju EU u 2006. Koju ekonomsku poziciju crnogorski pregovarači treba da „drže“ u tom procesu, i mislite li da oni imaju kapaciteta da uspješno i zaštite crnogorske interese?

Nisam specijalista za ovaj dio posla! Lično mislim da se ovaj dio posla prenaglašava! Daje mu se neki misionarski značaj i važnost! Birokratija pravi sebi alibi važnosti! Razne interesne grupe sebi prave povoljnije pozicije! Tako se npr. „pregovara“ da carina na uvoz svinjskih polutki bude 5%, a na uvoz živih svinja preko 30%! Zaista, treba zaštititi proizvodnju svinja u Crnoj Gori! Sadašnji pregovori sa EU su prije svega na prihvatanju njihovih standarda! Oni nama oblače njihovo odijelo – jer ovo naše nije za takvo društvo! Tu mi nemamo mnogo izbora! Samo iluziju izbora! A to mi najviše volimo i obožavamo!

Pravi pregovori sa EU počinju kada postanete član EU! Pošto je Evropska Unija, makar u sadašnjoj zamisli nad-država na principima države blagostanja (redistribucije i visokih poreza), onda će opšta borba biti kako da iz budžeta EU dobijete više nego što ste uložili! (Ovo u dijelu političke ekonomije. Što se tiče sektora biznisa to je priča za neku drugu priliku!) Zato je, po mom mišljenju važno da Crna Gora bude član EU kao nezavisna država i da direktno o novcu pregovara sa Briselom o sredstvima EU, a ne da to radi preko zajednice! Tada se odnosi još više komplikuju, jer onda učestvuje u dvije preraspodjele: jedanput u Briselu, a potom u Beogradu... A mi bi plaćamžli i Beogradu i Briselu!

7. Da li Vaše zalaganje za otvorenost uništava crnogorsku ekonomiju i naglo povećava trgovinski deficit Crne Gore? Po mnogima je Vaša filozofija liberalizma preko visokog trgovinskog deficita uništava crnogorsku ekonomiju! Kako odgovarate na ove optužbe!

Istina je da Crna Gora ima veliki trgovinski deficit! I to se praglašava najvećim problemom crnogorske ekonomije! Idejne tvorce tog koncepta treba rigorozno kazniti, kažu predstavnici protekcionizma i zatvorenog društva!

Šta je to trgovinski deficit? Kada se u Crnu Goru uvozi više roba i usluga nego što se iz Crne Gore izvozi roba i usluga! Npr. više se uvozi banana, mobilnih telefona,

automobila, putuje se u inostranstvo, nego što se izvozi vina, aluminijuma, dolazi turista u Crnu Goru,.... Kada neko pođe u Pariz i kupi dezodorans „Givanchy“ ili ga kupi u „Hercegovačkoj“ ulici u Podgorici, povećaće trgovinski deficit Crne Gore! Možda ljudima treba zabraniti da npr. kupuju mobilne telefone da bi popravili trgovinski deficit Crne Gore? Zašto zastupnici zabrane uvoza radi poboljšanja trgovinskog deficita to ne pokažu svojim primjerom? Pa svako njihovo pojavljivanje objašnjava najmanje 5000 EURA trgovinskog deficita Crne Gore: odijelo, kravata, sat, cipele, košulja... A koje su robe oni izvezli? Ne daj bože da zavirujemo u stan, vikendicu, automobil, kancelariju. Ali to nije način kako se objašnjava trgovinski deficit! To sam uzeo kao ilustraciju njihovog prilaza kojeg oni nijesu svjesni! Ako tako pridemo, onda su kritičari trgovinskog deficita i njegovi glavni uzročnici.

Pridimo ovom problemu drugačije! Npr. prodaja hotela „Boka“! Tražimo investiciju najmanje 40.000.000 EURA! Novi vlasnik ulaže svoj novac koji je donio, u ovom slučaju izvan Crne Gore, da bi završio investiciju, odnosno da bi mogao da sagradi novi hotel! Kupuje robe i usluge potrebne za renoviranje i gradnju novih kapaciteta! Da bi gradio potrebno je da kupi kreč, cement, ciglu, staklo, lim, krevete, električni materijal,... Treba mu stručnjak za elektroniku, hidrauliku, ekološke standarde,... I ko zna šta još! Najveći dio ovih roba i usluga ne proizvodi se u Crnoj Gori! Ako vlasnik misli da gradi, te proizvode i usluge mora da uveze izvan Crne Gore. Povećan uvoz svih tih roba i usluga za rekonstrukciju i dogradnju hotela „Boka“ povećaće trgovinski deficit! Uvezli smo robe, a nismo ništa izvezli! Protivnici trgovinskog deficita kažu: Zaustavite investiciju i gradnju „Boke“ u Herceg Novom, jer nam „puče“ trgovinski bilans!... Kao da kažu: sagradimo u Crnoj Gori prvo fabriku kreča, cementa, elektro materijala, pa onda počnimo investiciju!... Suvišno je ovo dalje objašnjavati zdravom razumu! Možemo li u ovoj fazi tranzicije tražiti da se povećaju strane direktne investicije i istovremeno smanji trgovinski deficit?

Trgovinski deficit nije isto što i zaduženje! Niko vam u inostranstvu neće dati robu ako to ne platite. Privatna lica i privatne kompanije garantuju svojim novcem i imovinom! Za to država ne garantuje! Odnosno, ne garantujemo mi ostali građani kao poreski obveznici!

Znači u ovoj fazi tranzicije što veći trgovinski deficit u Crnoj Gori to bolje!!! Izazivaju ga nova ulaganja i nove investicije koje će u doglednoj budućnosti povećati proizvodnju roba i usluga u Crnoj Gori i njihov izvoz, i tako uticati na poboljšanje trgovinskog bilansa! To je proces koji traži rad, ulaganje i vrijeme!

8. Zar ne postoji opasnost da EURO iscuri iz Crne Gore? Da li bi bilo bolje a imamo svoju valutu kada bi takva opasnost postojala, jer uvijek možemo štampati?

Postoji nekoliko ekonomista i kvaziekonomista koji su ovo zagovarali i dokazivali! Dobro je da gluposti ne bole! Šta više, kod takvih ljudi se stvara osjećaj znanja i superiornosti! Kažu da kad ljudi umiru od hladnoće imaju osjećaj vreline! Tako ovi i dalje buncaju!

To zalaganje da se ograniči i kontrolirše „izvoz“ EURA, da se zabrani građanima slobodno raspolaganje njihovom imovinom (EURO je imovina onog ko ga posjeduje), kako bi se on sačuvao u Crnoj Gori su najobičnije gluposti. Ja ne želim sistem u kome kontrola i ogranišavanje lične slobode u raspolaganju mojom imovinom bude izvor prihoda birokratije, odnosno raznih državnih institucija. A to je svrha kontrole i ograničenja u najvećem broju slučajeva! Gospodo, vi koji uvodite kontrolu i ograničenja, prihod od toga uplaćujete nekom drugom, a ne sebi! Npr, uložite ga u Fond za razvoj preduzetništva! Za mlade talente i slično...

Na argument da to rade i druge države u svijetu odgovaram: Birokratije u svim zemljama su iste! Imaju isti cilj: obezbijediti prihod za svoje postojanje!

Što se tiče tačnosti ove konstatacije da će EURO iscuriti iz Crne Gore ako je ekonomija otvorena, to mi liči na bojazan da će naša Piva i Tara iscuriti iz Crne Gore, da će kroz Drinu, Savu, Dunav nestati, te da bi zbog toga trebalo na Šćepan Polju napraviti ogromnu branu, da zaustavimo našu vodu!... Sve dok Bog daje izvor Pivi i Tari, one će postojati, a brana koja čuva njihovo postojanje će biti simbol gluposti!

Isto tako, dok u Crnoj Gori bilo ko nešto proizvodi, makar i kamion paradajza, tonu aluminijuma, prima 1000 gostiju,... biće i EURA. EURO je odraz naše ekonomske aktivnosti a ne ograničenja raspolaganja njime! Izlaz je u slobodi privređivanja, a ne u ograničenju raspolaganja EUROM! Izlaz je u više rada, efikasnijem radu i preduzetništvu, a ne u zabranama da pojedinci i kompanije slobodno raspolažu svojom imovinom!